

DIE PASTORALE SIELKUNDIGE AS DIAKONALE PASTOR

A J Smuts

In die bedieningspatroon van die Ned. Geref. Kerk het die pastorale sielkundige die afgelope aantal jare steeds meer op die voorgrond begin tree. Hy is egter 'n problematiese figuur, wie se identiteit van meer as een kant onder bespreking is. In ander lande, selfs in die VSA waar die kerk veel gebruik maak van die sielkunde, is dit moeilik om 'n presiese parallel vir hom te vind. Sowel binne as buite die kerk word hy deur sommige bevreemte. Daarom is dit noodsaaklik om vanuit die teologie te kyk na die werk wat hy doen.

Kwalifikasies

Wie en wat is 'n pastorale sielkundige presies? In die konstitusie van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Pastorale Sielkundiges (SAVPS) kom die volgende omskrywing voor:

“Onder pastorale sielkundige word verstaan enige kerklike gelegitimeerde wat as kliniese en/of voorligtingsielkundige by die Suid-Afrikaanse Mediese en Tandheekundige Raad se Beroepsraad vir Sielkunde geregistreer is.”

'n Dubbele vereiste word dus gestel: kerklike legitimasie en professionele registrasie, wat weer elk 'n bepaalde vlak van opleiding veronderstel. Om 'n pastorale sielkundige in die Ned. Geref. Kerk te word, vereis dus 'n teologiese opleiding van sewe jaar wat lei tot legitimasie plus 'n sielkundige opleiding van minstens ses jaar, wat lei tot registrasie. Dit kan dus tot dertien jaar van studie vereis om aan die genoemde vereistes te voldoen. Gelukkig is dit wel moontlik om die twee studierigtings gedeeltelik te kombineer. Dit sou dus vir 'n teologiese student moontlik wees om gedurende sy B.A.-jare te vorder tot op die vlak van Sielkunde III en moontlik selfs tydens sy B.D.-studies ook nog die honneursgraad te behaal, wat hy kan versprei oor twee jaar. Daarna bly nog twee jaar voltydse studie vir die M.A.-graad oor, waarvan die laaste jaar 'n internskap by een of ander psigiatriese hospitaal of ander goedgekeurde instansie is. Aan hierdie internskap is 'n salaris verbonde. Die meeste van die persone wat tans pastorale sielkundiges is, moes egter maar die lang pad loop en het die nodige kwalifikasies in sielkunde verwerf nadat hulle reeds 'n geruime tyd in die bediening gestaan het.

Ons sou dus kon sê dat 'n pastorale sielkundige volgens genoemde definisie 'n predikant (of ten minste 'n kerklike gelegitimeerde persoon) is wat gevorderde kwalifikasies in sielkunde verwerf het. Deur sy bestudering van die sielkunde het hy homself beter bekwaam om op 'n sielkundig-verantwoorde

wyse hulp te gee aan mense wat lewensprobleme (en ook geloofsprobleme, in sover dit met sielkundige probleme mag saamhang) ondervind. Daar word niks bepaal omtrent die konteks waarbinne hy sy werk moet doen nie. Om as pastorale sielkundige te kwalifiseer, is dit nie nodig om voltyds of selfs hoofsaaklik met werk van 'n sielkundige aard besig te wees nie. Etlike persone wat aan die genoemde vereistes voldoen, is in die gewone gemeentelike bediening werksaam.

Oor die loop van die afgelope dertig jaar of wat het daar egter ook 'n aantal kerklike poste tot stand gekom, meestal in sinodale verband, waarvan die bekleërs bekend staan as "pastorale sielkundiges". Hulle werk vorm 'n vertakking van die kerk se diens van barmhartigheid. In die praktyk werk hulle hoofsaaklik in spreekkamers en in kerklike inrigtings, soos die inrigtings vir die behandeling van alkoholiste en die versorging van ongehude moeders. Hulle is dus voltyds of hoofsaaklik met sielkundige werk besig. Wanneer verder in hierdie artikel van "die pastorale sielkundige" sprake is, word dit in hierdie meer beperkte sin bedoel.

Uiteenlopende beoordeling

Rondom die posbenaming en werk van die pastorale sielkundige het die afgelope jare heelwat diskussie plaasgevind en sterk uiteenlopende beskouinge is uitgespreek.

Eensyds is daar blykbaar in wye kring hoë waardering vir die werk wat deur hierdie mense gedoen word. Dit blyk duidelik uit 'n opname wat in 1983 deur 'n honneursstudent van die Universiteit van Stellenbosch onder 'n aantal predikante van die Ned. Geref. Kerk in die Wes-Kaapse sinodale gebied gedoen is. Op die vraag: "Bestaan daar volgens u mening vandag 'n wesenlike behoefte aan pastorale sielkundiges?" het 106 van die ondervraagdes bevestigend geantwoord en slegs 3 ontkennend. Dit is opvallend hoe dikwels teologiese studente navraag doen na die moontlikheid om as pastorale sielkundiges opgelei te word. Navrae kom ook dikwels van die kant van voornemende studente, wat besig is om oor 'n beroepsrigting te besluit. Dit is interessant hoe dikwels jong dametjies aandui dat hulle graag pastorale sielkundiges sou wou word. Die aandeel van die pastorale sielkundige skyn dus hoog te wees.

Aan die ander kant word egter ook soms skerp kritiek uitgespreek teenoor die pastorale sielkundige en die werk waarmee hy in die kerk besig is. Van die kant van die predikante word soms gevoel dat hy eintlik buite die terrein van die predikantswerk besig is. Die taak van die predikant is tog eintlik Woordbediening en nie sielkundige behandeling nie. Sy eintlike opdrag lê op die terrein van die verhouding tussen God en die mens, en daarom versak hy sy primêre roeping as hy hom besig hou met die oplossing van dié probleme wat mense op 'n bloot menslike vlak ondervind. Ons vind dus hier 'n taamlike skerp skeiding tussen geloofsprobleme en lewensprobleme. Ook van die kant van die sielkundiges — m.n. diegene wat in die praktyk staan — word soms besware verneem. Hulle voel dat die kerk hier onregmatig inbeweeg op 'n ter-

rein wat eintlik die arbeidsveld van die sielkundige is, en so in kompetisie tree met diegene wat die beroep van sielkundige beoefen. Daar is ook al beswaar gemaak teen die benaming "pastorale sielkundige" en die opinie uitgespreek dat persone wat hulleself só noem krimineel vervolgbaar sou wees aangesien daar nie so 'n registrasiekategorie bestaan nie. Dit wil dus voorkom asof die pastorale sielkundige se aandele by sommige hoog genoteer mag wees, maar dat sy posisie by ander weer in die gedrang is.

'n Derde plek waar die rol en taak van die pastorale sielkundige onder bespreking is, is binne die kring van die pastorale sielkundiges self. Na mate die aantal pastorale sielkundiges meer geword het, het die kwessie van 'n eie identiteit meer aktueel begin word. Ongemerkt het die getal van hierdie mense in ons land toegeneem, sodat hulle 'n jaar gelede daartoe oorgegaan het om 'n eie vereniging te stig: Die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Pastorale Sielkundiges (SAVPS). Op die naamlys van hierdie vereniging kom tans nie minder nie as vyf-en-dertig name voor, wat 'n aansienlike aantal is wanneer die vereistes vir lidmaatskap in ag geneem word. Reeds op die eerste samekoms van 'n groep pastorale sielkundiges, 'n paar jaar gelede, was die identiteit van die pastorale sielkundige ter sprake. Op 'n onlangse jaarvergadering van die vereniging (Mei 1983) was dit weer eens die tema van 'n referaat. Daarmee is die laaste woord oor hierdie saak seker nog nie gespreek nie. Dit is 'n natuurlike ontwikkeling dat enige jong beroep of beroepsvertakking wat selfstandig begin word, worstel met identiteitsprobleme. Netsoos in die geval van 'n mens, is dit 'n teken van volwassewording en groei. Die bedoeling van hierdie artikel is om vanuit 'n teologiese hoek 'n bydrae te probeer lewer tot hierdie gesprek.

Identiteitsproblematiek

In die uitvoering van sy taak ondervind die pastorale sielkundige bepaalde probleme, wat veral saamhang met die feit dat hy oor 'n dubbele beroepskwalifikasie beskik — soos ook blyk uit die naam waaronder hy bekend staan — en gevolglik soms te kampe het met onsekerheid omtrent sy identiteit. In die verlede is meermale pogings aangewend om die probleem op te los deur ander name aan die pos te koppel of 'n ander benaming te soek vir die werk wat die persoon doen. Binne die kerk het hierdie pos jare lank bekend gestaan as die van die "psigo-pastorale arbeider". Dit was nie 'n naam wat ooit goed ingeslaan het nie, waarskynlik omdat die woord "arbeider" nie so goed op die oor geval het nie en nie uitdrukking gegee het aan die feit dat die persoon na wie verwys is 'n geordende ampsdraer is nie. In die literatuur kom ons ook 'n veelheid van benaminge teë. Fernhout¹ verwys na die volgende: "Psychologiese Seelsorge", "Pastoral Psychiatry", "Pastorale Psychotherapie" "Religionspsychotherapie", "Apologetiese Seelsorge" en "Analytiese Seelsorge". Self kies hy vir die term "Psigoterapeutiese sielsorg". W A Smit² meen dat hierdie term nie heeltemal bevredig nie en stel "psigologiese pastoraal" voor. Die jongste toevoeging tot hierdie lys, wat aan

skrywer bekend is, is “kliniese pastoraat”, wat deur Van der Merwe voorgestel word.³⁾ Hy onderskei dit van die diakonale, agogiese, missionêre en evangelisasiepastoraat. Dit gaan daarin primêr om die lyding en nood van die mens, maar dan dink hy in die eerste plek aan nood en lyding wat deel uitmaak van siek-wees. Mense met lewensvrae, lewensaanpassings en probleme lê nie noodwendig op die terrein van die kliniese pastoraat nie. Hy meen ook dat die term “pastorale psigoloog” aan die een kant te breed en aan die ander kant te ongespesifiseerd is vir die kliniese pastoraat.⁴⁾ Te midde van hierdie veelheid van terme — waarby nog meer gevoeg sou kon word, soos “Therapeutiese Seelsorge” (Stollberg) en “pneumaterapie” (Van Dam) — moet die pastorale sielkundige nou vir homself helderheid verkry oor wie hy is en waarmee hy besig is. Ten diepste gaan dit om die vraag of hy in die eerste plek predikant of sielkundige is. Dat dit nie altyd so ’n maklike vraag is om te beantwoord nie, spreek vanself. In die praktyk speel hierby nie slegs die wyse waarop die pastorale sielkundige self sy taak omskryf ’n rol nie, maar ook die rolverwagtinge wat hy ontmoet in diegene wat van sy dienste gebruik maak.

In ’n onlangse ondersoek het uit ’n meningsopname geblyk dat meeste van die pastorale sielkundiges wat ondervra is van oordeel was dat hulle nie juis rolspanning ondervind tussen die twee rolle wat hulle moet vertolk nie.⁵⁾ Indien dit ten volle waar is, getuig dit van goeie integrasie en ’n groot mate van volwassenheid. Hierteenoor moet egter opgemerk word dat dit menslik is om ’n konflik van hierdie aard te rasionaliseer of selfs te verdring en dat veral uit die optrede van ’n persoon blyk hoe hy homself sien. In die praktyk wil dit tog voorkom asof sommige van diegene wat as pastorale sielkundiges werksaam is, hulleself primêr as sielkundiges sien en ook dienoreenkomstig optree, terwyl ander in die eerste plek predikante wil wees, ook wanneer hulle met sielkundige werk besig is.

Diakonale pastoraat

Die standpunt wat vervolgens beredeneer word, is dat die werk van die pastorale sielkundige beskryf kan word as **DIAGONALE PASTORAAT**. ’n Eerste uitgangspunt is dat iemand wat as predikant in diens van die kerk werksaam is en met mense wat allerlei vorme van probleme ondervind in gesprek tree, ten diepste met pastoraat besig is. Hy beweeg hom natuurlik nie op die hele veld van die pastorale sorg nie, maar beoefen ’n gespesialiseerde deel daarvan. Wanneer Heitink⁶⁾ “pastoraat as hulpverlening” as onderdeel van die pastoraat beskryf, definieer hy dit as ’n vorm van pastoraat waarin die pastor ’n helpende verhouding met mense aangaan om — in die lig van die evangelie en in verbondenheid met die gemeente van Christus — met hulle ’n weg te soek in geloofs- en lewensvrae. Hierdie omskrywing pas nie baie goed by dit waarmee predikante in die gemeentelike bediening meeste van die tyd besig is nie, maar dit is ’n verrassend akkurate beskrywing van dit waarmee die pastorale psigoloog dag na dag besig is.

Terselfdertyd is dit ook waar dat die pastorale sielkundige (in die sin

waarin die term hier gebruik word) 'n pastor is wat werksaam is in die kerk se diens van barmhartigheid, waar hy 'n gespesialiseerde diens verrig.

'n Groot deel van die werk waarmee sy dagprogram gevul is, kan nie beskryf word as direkte evangelieverkondiging of selfs as pastorale werk nie. Dit is nie gebruiklik dat hy elke gesprek wat hy met iemand oor een of agter sielkundige probleem voer of elke sielkundige toetsing wat hy doen, gebruik om 'n geestelik-godsdiensstige gesprek te voer of om uit die Bybel te lees en te bid nie. Hy sien eerder die geheel van sy werk in die lig van die evangelie en stel hom ten doel om tydens 'n terapeutiese gesprek of 'n reeks sulke gesprekke aan alle belangrike aspekte van die persoon se lewe aandag te gee, van sy seksuele lewe tot sy verhouding tot God en die kerk. Die grootste gedeelte van sy werk val egter op die terrein van die diakonale sorg eerder as op dié van die pastorale sorg.

Die pastorale sielkundige is dus werksaam op die grensgebied tussen pastoraat en diakonaat. Vroeër was die terreine van pastoraat en diakonaat veel skerper van mekaar geskei as wat tans die geval is. Diakonie het met "armesorg" te doen gehad, waarby veral gedink is aan materiële hulpverlening, terwyl pastoraat gerig was op die mens se siel, sy verhouding tot God en sy geestelike welsyn. Hierdie skerp skeiding het egter vervaag en die diens van barmhartigheid, soos dit tans deur die kerk beoefen word, is gerig op die volle spektrum van menslike nood en lyding. Dit word steeds duideliker dat sekere vorms van hulpbehoewendheid en nood nie te doen het met materiële armoede nie, maar wel met sake soos verslawing, kinderloosheid, huweliksprobleme, ouer-kind-verhoudinge, e.d.m. Op hierdie terreine blyk dat pastoraat en diakonaat nie waterdig van mekaar geskei kan word nie. Daarom-trent sê Roscam Abbing⁷⁾ tereg: "*Vaststaat echter, dat een goed diakonaat soms pastorale elementen behoeft. Diakonaat en pastoraat is niet strikt te scheiden.*"

In die literatuur word hierdie grensgebied, wat 'n duidelike gelaatstekening beleef, aangedui met die term "diakonale pastoraat". Wanneer Heitink⁸⁾ oor "*pastoraat als diakonia*" skryf, kom hy tot die volgende interessante uitspraak: "*Pastoraat als hulpverlening, als taak van de pastor, ligt in het grensgebied van pastoraat en diakonaat en is als zodanig één van de gestalten van de diakonia van de gemeente.*" By Houtsma⁹⁾ tref ons die uitdrukking "diakonale pastoraat" aan, waarby hy aanteken dat hoe meer die pastoraat terapie is, hoe meer blyk die diakonale karakter daarvan.

Nou moet natuurlik onmiddellik toegegee word dat daar nog ander gestaltes of vorms van diakonale pastoraat is as die wat deur die pastorale sielkundige beoefen word. Dit gebeur trouens dat 'n predikant met gebruikmaking van ander hulpwetenskappe, soos die maatskaplike werk, die kriminologie of die penologie, gespesialiseerde pastoraat verrig, wat sterk gerig is op hulpverlening aan mense wat in nood verkeer. Om die besondere aard van die werk van die pastorale sielkundige hiervan te onderskei, sou 'n nadere omskrywing van nut kon wees. Netsoos in die verlede dikwels gepraat is van "psigopastorale arbeid", sou gepraat kon word van "psigo-diakonale

pastoraat”.

Die vraag ontstaan natuurlik of dit enige nut het om met nog ’n nuwe benaming te kom. Vermeerder dit nie slegs die verwarring nie? Is die benaming “pastorale sielkundige” nie al só ingeburger dat dit maar gehandhaaf moet word nie? Het die nuwe term enige kans op algemene aanvaarding? Op hierdie stadium lyk dit nie realisties om te verwag dat ’n vreemde nuwe benaming sommer algemeen aanvaar sal word nie. Die bedoeling van die omskrywing is eerder om groter helderheid te bring oor die vraag waarmee die pastorale sielkundige presies besig is. In die verlede is hy dikwels gesien as iemand wat die bediening verlaat het en sy pastorale eersgeboortereg verkwansel het vir ’n pot sielkundige lensiesop. Aan skrywer is meermale die vraag gestel of hy nie soms terugverlang na die bediening nie. Nee, die pastorale sielkundige moet uit die sekerheid leef en die kerk moet weet dat hy iemand is wat deur God geroep is tot die bediening en deur die kerk geroep is tot ’n besondere vorm daarvan, naamlik die diakonale pastoraat.

Die uitbou van die ontmoeting van pastoraat en diakonaat het voordele na albei kante. Vir die pastoraat beteken dit dat dit beskerm word teen die gevaar van lewensvreemdheid. Daar is ’n konkrete ontmoeting met allerlei noodsituasies in die menslike lewe. Daarby kan vrugbaar gebruik gemaak word van hulpwetenskappe soos die sielkunde. Wat is sielkunde anders as mensekennis, d.w.s. ’n sielkundige bestudering van die mens se reaksies en gedrag onder verskillende omstandighede. Dit is vir die pastor moontlik om van die gereedskap uit die werkwinkel van die sielkunde gebruik te maak sonder om sy eie identiteit as pastor te verloën.

Ook die diakonaat baat by ’n noue kontak met die pastoraat. Dit beskerm die hulpverlening in die kerk se diens van barmhartigheid teen die gevaar van sekularisasie en hou die deur oop, sodat ’n pastorale gesprek, waarin die heil in Christus uitdruklik ter sprake gebring kan word, te eniger tyd met ’n goeie gewete gevoer kan word.

Die vraag van opleiding

Uit voorgaande het geblyk hoe iemand hom tot pastorale sielkundige bekwaam. Dit kom daarop neer dat enige kerklike gelegitimeerde sy studies in die sielkunde kan voortsit tot op die vlak van registrasie. Sy keuring vir hierdie opleiding berus by die departement sielkunde waar hy wens om die opleiding te ontvang, terwyl die kerk daarby geen inspraak het nie. Na registrasie by die Mediese en Tandheelkundige Raad val hy dan, netsoos enige ander sielkundige, onder toesig van dié raad. Terselfdertyd werk hy ook as predikant onder toesig van die kerk.

Hierdie situasie is die gevolg van die dubbele beroepsidentiteit van die pastorale sielkundige. Van die kant van die sielkunde gesien, is dit ’n verstaanbare en goeie reëling. Die posisie van die sielkundige is deur wetgewing verskans en beheer. Sekere vereistes word gestel aan persone wat sielkundige prosedures op ander toepas. Uit die oogpunt van die beskerming van diegene

aan wie hulp verleen word of op wie sielkundige behandeling toegepas word, is dit 'n goeie reëling, want daardeur word hulle beskerm teen uitbuiting deur onbekwame en onverantwoordelike mense. Van die kant van die kerk gesien, kan egter sekere vrae gestel word.

Wanneer Van der Merwe¹⁰⁾ sy saak vir erkenning van die kliniese pastoraat as spesialisasie binne die amp stel, wys hy daarop dat, op grond van die feit dat dit deel vorm van die opsiensamp, dit ampskwalifikasies vereis (I Tim 3:2,3); dat daaraan ampsgawes gegee is (I Kor 12:4,9 en 10); dat dit 'n ampsedel of lojaliteit het (Hd 13:1) en dat daaraan ook ampsvoorregte verbonde is (2 Kor 8:1,24 en I Tim 5:18). Hy meen sodra die kerk erkenning gee aan die besondere differensiasie binne die amp as 'n spesialisasierigting, die kerk formeel gesag daaraan moet verleen via die kerkregtelike strukture wat daargestel is. Die kerk sal die ampskwalifikasies en ampsgawes wat hy vir hierdie ampsdraers vereis, duidelik moet omskryf asook die ampsopleiding daartoe verskaf. Die ampstatus en ampsvoorregte hieraan verbonde sal ook nie kan uitbly nie.

Twee faktore kompliseer die situasie egter. In die eerste plek is daar die beginsel dat alle predikante as gelyk beskou word. Die kerk bied dus 'n algemene opleiding vir die bediening, wat as vereiste vir alle predikante geld. Indien 'n predikant hierna verder sou studeer, bv. 'n doktorsgraad in die teologie sou verwerf, verleen hierdie kwalifikasie nie aan hom sekere ampsvoorregte nie. Die posisie in die bediening kan dus nie vergelyk word met dié van die beoefenaars van die mediese wetenskap, wat as spesialiste opgelei word en dan as sodanig praktiseer nie. In werklikheid doen alle predikante egter nie presies dieselfde werk nie en is daar alreeds 'n groot mate van differensiasie in die bediening. Voorbeelde hiervan is hospitaalpredikante, gevangenispredikante en studenteleraars. Afgesien van die hospitaalpredikante, vir wie daar 'n kursus in siekepastoraat bestaan, voorsien die kerk geen gespesialiseerde opleiding nie. Hierdie groepe predikante moet dus maar hulleself oplei of deur voortgaande individuele studie gevorm word. Die tweede saak wat 'n gespesialiseerde opleiding bemoeilik, is die klein aantal persone wat daarby betrokke is, wat nouliks 'n afsonderlike kursus sou regverdig.

Die huidige situasie is egter nie heeltemal bevredigend nie. Langs water weg 'n oplossing gesoek sal moet word, is nie heeltemal duidelik nie. Opleiding in die toepaslike hulpwetenskappe kan nie vanuit die teologiese fakulteit geskied nie, maar dit is nodig dat dit ingebou sal word in 'n stewige teologiese raamwerk en dat op een of ander wyse aandag gegee sal word aan etiese en pastorale probleme waarvoor die persoon te staan kom. Dit is veral belangrik dat 'n Bybelse mensbeskouing sal funksioneer. Ten opsigte van die teoretiese sy van so 'n opleiding sal 'n vorm van samewerking tussen die teologiese fakulteit en die betrokke hulpwetenskap(pe) ontwerp moet word. 'n Verdere saak waaraan aandag gegee kan word, is die praktiese opleiding. Die kerk kan daarop aandring dat sy pastorale sielkundiges hul internskap sal voltooi in 'n kerklike inrigting, waar gewerk word onder leiding van 'n

gekwalfiseerde pastorale sielkundige. Na verneem word, funksioneer hierdie model van opleiding reeds in die VSA.

Die pastorale sielkundige het sy plek in die bedieningspatroon van die Ned. Geref. Kerk ingeneem, maar oor die naam waaronder hy bekend staan en die presiese aard van sy taak bestaan daar nog allerlei vrae. Hierdie vrae sal slegs bevredigend beantwoord kan word, as hulle op 'n teologies-verantwoorde wyse beantwoord word.

NOTAS

- 1) J.G. Fernhout, *Psychotherapeutische zielszorg*, Baarn s.j., 15.
- 2) W.A. Smit, *Pastoraal-psigologiese verkenning van die client-centered terapie van Carl R. Rogers*, Kampen 1960, 25.
- 3) J.D.G. van der Merwe, "Die pastor in die kliniese pastoraat," *NGTT*, Deel XXIV, no 1 (Jan. 1983), 32—46.
- 4) Van der Merwe, *a.w.*, 41—42.
- 5) C.J. Odendaal, *Die pastorale sielkundige in die Ned. Geref. Kerk*, Ongepubliseerde propo-nentskripsie, Universiteit van Pretoria 1983
- 6) G. Heitink, *Pastoraat als hulpverlening*, Kampen ² 1979, 75.
- 7) P.J. Roscam Abbing, *Komen als geroepen*, 's-Gravenhage 1979, 237.
- 8) Heitink, *a.w.*, 352.
- 9) R. Houtsma, *De groep als pastorale weg*, 's'Gravenhage 1981, 75.
- 10) Van der Merwe, *a.w.*, 45—46.